ISSN 2078-340X. Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2012. Випуск 19. С. 294–305
Visnyk of the Lviv University. Series Foreign Languages. 2012. Issue 19. P. 294–305

УДК 37.013

ІСПАНСЬКЕ ПРОЧИТАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (ДО 150-Х РОКОВИН СМЕРТІ ПОЕТА)

Ярема Кравець

Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)

Рецепція поетичної та прозової творчості Тараса Шевченка в Іспанії та іспаномовних країнах – питання, мало досліджене українським літературознавством. Наведено окремі факти прочитання Шевченкових творів на сторінках іспанської періодики XX ст., інформація про деякі іспаномовні видання, присвячені Кобзареві, що з'являлися друком в Іспанії та в Україні минулого століття.

Ключові слова: Шевченко, іспанська періодика, каталоги виставок, українські іспаністи, Шевченківські ювілеї.

Ми мали нагоду висвітлювати запропоновану тут літературознавчу проблему під час роботи Всеукраїнської (36-ї) наукової шевченківської конференції в Черкасах у квітні 2006 р. Глибше опрацювання наукової проблеми, зокрема робота влітку 2010 р. із фондами НТШ у Сарселі (Франція), дали змогу розширити це дослідження, наповнивши його невідомими для українського читача фактами іспаномовного сприйняття творчості Кобзаря. Саме ці обставини, а також невеликий наклад видання "Шевченкознавство: ретроспективи і перспективи. Збірник праць Всеукраїнської (36-ї) наукової шевченківської конференції (18–19 квітня 2006 року), Черкаси-Брама-Україна, 2007", у якому друкували виголошений матеріал, роблять доцільним публікацію цього матеріалу у повнішому варіанті.

Рецепція Тараса Шевченка, його життя і творчості в іспанській літературі порівняно з аналогічними процесами в англійській, німецькій, французькій та італійській – питання маловивчене і має велику кількість "білих плям" та неясностей. Спричинили це різні чинники – як політичні, так і культурологічні, а насамперед, безперечно, відсутність тісніших творчих контактів між українськими та іспанськими науковцями-філологами, літераторами і письменниками у другій половині XIX ст. – перших двох десятиліттях XX ст., коли Т. Шевченко стрімко увійшов у різні західно- та східноєвропейські культури. Вирішальну роль у нестачі вагомих шевченкознавчих публікацій в Іспанії XIX – 10–30-х років XX ст. відіграв і той факт, що до Іспанії не дійшла жодна з тих потужних українських еміграцій, які несли українську культуру в Західну Європу, країни північноамериканського континенту, чи навіть Аргентину і Бразилію. Після Другої світової війни українська громада в Мадриді налічувала не більше 60 осіб, деякі з них прибули з Німеччини, а більшість – з України. З ініціативи українського єпископа І. Бучка, підтриманої папою римським Пієм XII, вони дістали змогу продовжити і закінчити

© Кравець Ярема, 2012

перервані війною університетські студії [1, с. 71]. За інформацією, опублікованою в українських часописах, на початку 90-х років XX ст. в Іспанії проживало "*понад 200 осіб українського походження*" [8, с. 221].

Треба, безперечно, зважавати і на факт традиційної замкненості, герметичності та ізольованості і самої іспанської літератури у тому ж XIX ст., коли про українського поета вже багато писали на сторінках німецьких, французьких та італійських літературознавчих часописів. Цікавими тут є окремі міркування польського політолога Кшиштофа Помяна з його монографії "Європа та її нації" (Ed. Gallimard, 1990), які стосуються сприйняття в Іспанії французького Просвітництва: "*Щодо Іспанії, тут намагаються перешкодити пропаганді культури Просвітництва попервах в ім'я релігії та народних традицій, так само як намагаються стати на заваді зовнішньому впливові* [тут і далі підкреслення наше. – *Я. К.*], *за винятком мистецтва, в якому підтримуються зв'язки з Італією. Пояснення цьому бачимо у наявному вже запізненні, яке поглиблюється ізоляцією, спричиненою страхом перед нововведеннями*" [11, с. 76]. До слова, такий стан неприйняття чужого письменства в Іспанії стосувався не лише української культури (навіть правдоподібна мандрівка М. Гоголя до Іспанії та Португалії восени 1837 р. не залишила там помітних слідів). Російська культура і література зі своїми прогресивно настроєними діячами (І. Тургенєв, М. Глінка, С. Соболевський), які часто були посередниками в популяризації української культури за кордоном, перебувала не в ліпшому стані. І. Тургенєв лише досягнув кордону Іспанії у серпні 1845 р. зі своїм супутником С. [?] Боткіним, а М. Глінка з С. Соболевським побували там 1845–1847 рр. Та все ж про певні зацікавлення російською культурою в Іспанії можна говорити лише з кінця 60-х років XIX ст.; саме тоді К. Кустодієв, священик російського посольства в Мадриді, давав курси російської літератури, навчав міністра фінансів революційного іспанського уряду 1868 р. Лауреано Фігероля, а також мав своїм учнем відомого професора Мадридського університету Еміліо Кастелія; згодом курси російської мови в Ateneo (з 1887 р.) вела Емілія Пардо Басан. Цікавий факт стосовно цих контактів знаходимо вже у XX ст.: взаємне визнання між Радянським Союзом та Іспанією відбулося лише в серпні 1936 р. з початком громадянської війни, коли вступив у свої функції радянський посол Марсель Ізраїлович Розенберг.

Іспанський читач уперше, очевидно, ознайомився з найвидатнішим українським поетом 1877 р. завдяки статті "Тарас Шевченко – великий поет України" ("Taras Shevchenko el gran poeta de Ucrania") українського філософа і громадського діяча, дослідника і популяризатора творчості Кобзаря, дійсного члена НТШ Володимира Лесевича (1838–1905) [6, с. 166–167; 11, с. 1287–1288]. Названа стаття з'явилася в мадридському журналі "La Ilustración Española y Americana" ("Іспано-американське просвітництво". № 4). Наукову розвідку цей відомий літературознавець і фольклорист супроводжував уривками з творів Т. Шевченка "Тарасова ніч", "Кавказ", "До Основ'яненка", "Заповіт", перекладеними іспанською мовою. В. Лесевич, був також автором трьох інших статей про Шевченка, які друкували того ж року в тому ж іспанському часописі і які, за словами львівського літературознавця М. Греська, на жаль, досі не вдалось розшукати. Певну ясність у це питання могло б внести докладне вивчення архіву В. Лесевича – учений заповів його НТШ.

Уже наступного 1878 р. вийшла особливо важлива публікація для пізнання в Іспанії української справи – іспанський переклад брошури М. Драгоманова "Українська

література, проскрибована російським урядом", у якій містилися також уривки з поем Т. Шевченка "Єретик", "Кавказ" та Послання "І мертвим, і живим...". Ґрунтовна іспаномовна енциклопедична стаття про Кобзаря ("Шевченко Т. Гр.") надрукована лише через півстоліття – 1929 р. у томі 65 видання "Enciclopedia universal ilustrada europea-americana", Bilbao, Madrid, Barcelona, видавництва "Espasa-Calpe"(с. 642). Стаття довідкового характеру написана з використанням відомої українознавчої книги німецького вченого Г. Обріста видання 1870 р.

Говорячи про іспанську Шевченкіану та іспано-українські літературні взаємини взагалі, треба згадати статтю журналіста і літературознавця Івана Дубицького, надруковану у томі 15 Повного видання творів Тараса Шевченка за редакцією Р. Смаль-Стоцького. І. Дубицький, автор багатьох літературознавчих статей, перекладач творів Ортега-і-Гассета, М. де Унамуно, Поля Валері, В. Фолкнера та інших письменників, був співавтором та упорядником томі 15, присвяченого рецепції творчості Т. Шевченка різними світовими культурами. Автор статті писав, що "*еспанський і еспансько-американський культурний світ знає про Шевченко дуже мало, так само як і про українську справу взагалі*" [4, с. 445]. І далі автор статті пояснював: "*Можна це почасти пояснити тим, що еспанці зв'язані культурно і економічно з Заходом, зовсім не виявляють заінтересування для слов'янських літератур, з вийнятком хіба російської*" [4, с. 445].

І. Дубицький зазначав, що Шевченкові більше пощастило в каталонській мові. У 1935 р. у каталонській пресі з'явилися дві статті про Шевченка, пов'язані, як здогадується І. Дубицький, з тріумфальним виступом 1919 року перед каталонцями українського хору Г. Кошиця, а також особистими зв'язками Ганни Чикаленко, "*відомої нашої перекладачки з каталонської мови*" [4, с. 448]. Автор першої статті – "Поезія і нація" ("Poesia i nacio"), надрукованої у щоденних газетах "La Humanitat" (24.02) і "La Publicitat" (26.02), – один з найбільших каталонських патріотів, видатний знавець національних рухів у Європі (йому належить, як зазначав І. Дубицький, "*найкраща історія Каталонії*") Антоніо Ровіра-і-Віржіні зокрема писав: "*З життя і творів Шевченка я зрозумів, що велика творча сила поезії може стати головним чинником національних відроджень. Існує найтісніший зв'язок між Нацією і Поезією. Тим-то поезія – це найвищий вислів мови народу. (...) Який величний приклад дає нам Тарас Шевченко! Його життя – це найвища краса! Я міг би синтезувати його ідеали і його власну творчість цими найшляхетнішими і найбільш людськими словами: Батьківщина й Воля*" [4, с. 448–449].

Інша стаття – "Шевченко – національний поет України" ("Txevtxenko poeta nacional d'Ucraina") – надрукована того ж року в католицькому часописі "El mati" (3. III) і підписана псевдонімом Рокаталлада, який належав письменникові Пау Ромеві. Автор статті, як стверджує І. Дубицький, спирався переважно на матеріал "*з французької брошури про Шевченка, яку написав Д. Дорошенко*" [4, с. 449], і помістив у своєму прозовому перекладі декілька фрагментів Шевченкових творів. У статті І. Дубицький подав один фрагмент із "І мертвим і живим..." у перекладі каталонською мовою.

Через десять років після воєнної завірюхи, викликаної громадянською війною в Іспанії та Другою світовою війною, у мадридському часописі "Poesia española" з'явилися окремі переклади Шевченкових поезій українського емігранта доктора Дмитра Бучинського (1913 р. н.), журналіста із Галичини, який з 1944 р. проживав в Іспанії, активно виступав

в українській та іспанській пресі, друкував у Мадриді статті про Г. Сковороду, І. Франка та українські церковні справи. Вірші "Думи мої, думи мої...", "Минають дні…", "Мені однаково...", "Садок вишневий", а також "Сонце заходить" друкували у березневому (№ 27) випуску "Poesía española" (с. 5–8) за 1954 р. Через десять років їх передруковано у виданні "Шевченкове слово і слава" – чиказькій "Антології перекладів з Шевченка чужими мовами", що вийшла з нагоди 150-річчя від дня народження Кобзаря [13]. Д. Бучинський супроводжував свої переклади стислою статтею-інформацією "Taras Shevchenko", у якій розповідав про "*борця проти поневолення людини і народів, неправди і зла*"[16].

Стаття Д. Бучинського складалася із двох чітко побудованих розділів – у першому автор уводив читача в проблему "*Шевченко – це Україна; це дні радості та смутку нашого народу*" ("son los dias de alegria y de tristeza de nuestro pueblo"); "*Шевченко – це найвидатніший поет-геній, який пізнав українську землю*"("es el más grande poeta-genio que conoció la tierra ucraniana"); "*Шевченко – це патріот, для якого любов до рідної землі і народу не має меж*" ("a la tierra natal y al pueblo no tiene limites"); "*Шевченко – це духовний титан, який вмів запалити в душі і серці свого народу вогонь прагнення свободи*" ("el fuego del deseo de la libertad"); "*Шевченко – це ще й донині неперевершений поет у нашій літературі*" ("es un poeta todavia insuperable en nuestra literatura"). У другій частині публікації йшлося про окремі важливіші сторінки біографії Т. Шевченка – дитячі роки, перебування у пана Енгельгардта, викуп із кріпацтва, навчання в Академії мистецтв, публікацію "Кобзаря", арешт та заслання із забороною малювати і писати.

Український журналіст закінчував статтю такими словами: "*Тут Шевченко ступив на шлях мучеництва і Голготи свого існування, так почалося його життя у фортецях Орська, Оренбурга та Новопетровська, звідки він був звільнений 2 серпня 1857 р. Із заслання він повернувся постарілим, із повністю підірваним здоров'ям, йому заборонено жити в Україні. Останні роки свого життя він прожив у Петербурзі, де і помер у ніч на 10 березня 1861 р. Виконуючи його "Заповіт", співвітчизники у травні 1861 р. перенесли прах Шевченка на берег Дніпра, та поховали на Чернечій Горі біля Канева. Його могила донині є місцем паломництва, хоча більшовики і зняли з неї хрест, а "Кобзар" доповнений поезіями, написаними на засланні, став своєрідною національною євангелією. Його поетичні твори поділяються на історичні, політичні, фольклорні, соціальні, на ліричні твори, з яких і взяті наші переклади*" [16, с. 6].

Упорядник тому 12 чиказького "Повного видання творів Тараса Шевченка" (вид-во Миколи Денисюка) Богдан Кравців у статті "Переклади з Шевченка еспанською мовою" писав про те, що останнім часом, "*у зв'язку з перебуванням українських студентів і науковців в Еспанії, зокрема завдяки інформаційній праці д-ра Дмитра Бучинського, збільшилося там зацікавлення українською літературою і з'явилися перші переклади з Шевченка, Франка та ін. українських письменників*" [7, с. 143]. Автор статті інформував читача про те, що "*1962 р. в еспанському вечірньому щоденнику "La Noche", що виходить у Сантіяго де Галісія (...) появився переклад Шевченкового вірша "Сонце заходить, гори чорніють" галлісійською мовою*" [7, с. 144]. Переклад належав перу "*відомого еспанського літератора й автора статей про Україну, Шевченка, Франка та ін. Мануеля Фабейро Ґомеза і зроблений він на підставі перекладу цього ж вірша, що його дав д-р Дмитро Бучинський*" [7, с. 144].

Подальше посилення інтересу іспанських літераторів до творчості Тараса Шевчен-

ка було викликане відзначенням 100-річчя від дня смерті поета. Говорячи про іспанську шевченкіану, не можна, звісно, оминути відому статтю англійського літературознавця Полін Бентлей, написану на замовлення видання "Кур'єр ЮНЕСКО". Дослідження П. Бентлей "Tarás Shevchenko, el poeta ucraniano de la libertad" було поміщене у липнево-серпневому випуску журналу "El Correo de la UNESCO" (№ 7–8, с. 53–56) й ілюстроване перекладами уривків із творів Т. Шевченка "Розрита могила", "І мертвим, і живим...", "Сон", "Єретик", "Кавказ", "Сонце заходить...", "І виріс я...", "Юродивий", "Заповіт" та фрагментів зі "Щоденника" поета. Того ж 1961 р. статтю передруковували основними мовами ЮНЕСКО в іншомовних шевченківських випусках журналу.

Заслуговують на увагу ще два особливо важливі щодо іспаномовної шевченкіани видання, які з'явилися друком за редакцією Д. Бучинського – "Exposicion de la obra impresa ucraniana en el extranjero 1945–1955. Catalogo" [17] та "Bibliografia ucraniana. 1945–1961" (Madrid, 1962) [14], що була доповненням до згаданого вище каталогу й надрукована під егідою Міністерства національної освіти і головної дирекції архівів та бібліотек Іспанії.

У першому виданні Т. Шевченко був представлений україномовною поемою "Гайдамаки", вибраними поезіями, двома закордонними українськими виданнями "Кобзаря", що з'явилися у 1944 та 1947 рр. у Реґенсбурзі та Вінніпезі, а також чотиритомним ілюстрованим "Кобзарем" за редакцією професора Леоніда Білецького (Вінніпеґ, 1953–1955).

Видання української бібліографії, що охоплювало 1945–1961 рр., готували як каталог бібліографічної виставки, організованої з нагоди століття від смерті "*найбільшого українського поета і героя Тараса Шевченка*". Сторіччя смерті Кобзаря відзначали 1–16 вересня 1961 р. під патронатом тогочасного міністра національної освіти Дона Хесуса Рубйо Ґарсіа-Міна у залах Мадридської національної бібліотеки. Об'ємне видання з понад трьомастами сторінками, що складалося із тринадцяти розділів, зокрема, таких як "Історія", "Релігійна література", "Мова і література", "Мистецтво", "Педагогічна література", "Дитяча література", "Видання чужими мовами", мало й обширний розділ "Літературні твори", а також окремий розділ "Шевченко". Треба згадати і розлогу передмову до цього бібліографічного видання, що складалася з двох частин – "Минуле і сучасне української книги. Історико-бібліографічна студія" ("Pasado y presente del libro ucraniano. Estudio histórico-bibliográfico") та "Час великого Відродження" ("La epoca del gran Renacimiento").

Перша з них розпочиналася епіграфом із твору Т. Шевченка "Іржавець", написаним на засланні в Орській фортеці – "*Мій краю прекрасний, розкішний, багатий! Хто тебе не мучив? Якби розказать про якого небудь одного магната Історію правду, то перелякать Саме б пекло можна. А Данте старого Полупанком нашим можна здивувать*".

Автор статті декількома словами розповідав про історію написання твору, який Кобзар допрацьовував, повертаючись із заслання, вже у Москві 1858 р.

Названі статті присвячені видавничій справі в Україні впродовж багатьох століть, починаючи ще з X ст., що й давало підстави Б. Лепкому та митрополитові Іванові Огієнку стверджувати, що вже у IX ст. в дохристиянській Україні існувала писемність.

До особи Т. Шевченка автор повернувся у другій статті, розповідаючи про національне відродження XIX ст. – творчість Івана Котляревського, діяльність Маркіяна Шашкевича та "Руської Трійці", появу "Русалки Дністрової", Шевченкового "Кобзаря". Як зазначав автор статті, на той час з'явилися 44 книжки українською мовою.

"*Безперечно*, – писав Д. Бучинський, – *твори Шевченка займають не лише почесне місце в нашому житті, вони мають виняткове літературно-історичне значення. Шевченко передав глибокі суспільно-політичні прагнення, його слова проникли у народні маси, закликаючи піднятися "на захист євангельської правди", честі народу. Шевченкове слово українською мовою закликало поборювати московських загарбників і підвалини їхньої імперії*". [15, с. 28–29].

Д. Бучинський, розповівши далі про переслідування, яких зазнав Т. Шевченко, арешт та заслання із забороною писати і малювати, що не могло зламати поетового духу, продовжував такими словами: "*Шевченків "Кобзар" зазнав сотні видань, досягнув мільйонних тиражів і перетворився на священу книжку усіх українців. (...) Коли 1861 року Шевченко помер, з'явилася впевненість у тому, що народ виконає його заповіт "Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте". Незадовго по його смерті у московській імперії було скасоване кріпацтво. Зростали і множилися українські видавництва. Наша книжка великими тиражами завоювала Україну. 1863 року ми мали 500 надрукованих книжок літературного характеру і стільки ж книжок науково-технічних та релігійних видань. І так було лише у Східній Україні*" [15, с. 29].

У наступних абзацах літературознавець писав про ті утиски, яких зазнавала українська книга внаслідок Валуєвського та Емського указів, про зростання української видавничої справи після 1918 р., коли з'явилося понад тисячу книжкових видань, збільшення кількості книжкової продукції за чотири роки існування УНР, далі, у 30-ті, роки ще помітніше її зростання, незважаючи на значне вилучення великої кількості видань комуністичною цензурою. "*Ця варварська політика триває до наших днів*", – такими словами завершував передмову Д. Бучинський.

У першому розділі видання "Bibliografia ucraniana", названому "Shevchenko. Obras de Shevchenko, libros y articulos sobre él y otras objetos que se refieren al poeta" (с. 65–73), укладач покажчика помістив 44 шевченкознавчі закордонні видання (переважно українських видавництв США та Англії), що з'являлись упродовж 1945–1961 рр. Ці видання давали багату інформацію про те, що значнішого робилося в шевченкознавстві української діаспори: монографічні дослідження про творчість Т. Шевченка на тлі західноєвропейської літератури (Ю. Бойко, Я. Рудницький) і про творчість поета взагалі (П. Зайцев); соціопсихологічні дослідження окремих творів поета (В. Янів, Д. Кашубинський, В. Жила); висвітлення проблеми "Т. Шевченко в контактах з іншими національними літературами" (М. Мандрика, Я. Рудницький). Окремі дослідження презентували зацікавлення науковців такими проблемами, як граматично-стилістичний словник Шевченкової мови (митрополит Іларіон), світ рослин у творах Т. Шевченка (Ф. Онуфрійчук).

Виставка ознайомлювала відвідувачів із закордонними виданнями "Кобзаря" Т. Шевченка за редакціями літературознавців Л. Білецького, Я. Рудницького, В. Сімовича, а також збірниками та колекціями до річниць уродин і смерті поета, "Шевченківським альманахом", автографом поета, музичними творами на слова "Кобзаря".

На виставці були представлені й шевченкознавчі дослідження англомовних літературознавців О. Дж. Гюнтера "Кобзар України" (Нью Йорк, 1961) та В. К. Меттюза "Тарас Шевченко: людина і символ" (Вінніпеґ, 1961), двомовне українсько-англійське видання "Шевченкові думи і пісні" (Джерсі Сіті, 1961).

Низка шевченкознавчих публікацій авторства українських, іспанських та французьких літераторів і науковців, переклади творів Кобзаря іспанською мовою з'являлися і 1964 р. на сторінках червневого випуску іспаномовного видання "Кур'єр ЮНЕСКО" з нагоди 150-річчя від дня народження Т. Шевченка. Йдеться насамперед про статтю Д. Павличка "Un rebelde ejemplari: Tarás Shevchenko", надруковану на с. 10–12 "El Correo UNESCO" (№ 6), яка супроводжувалася уривками із "Подражаніє 11 псалму" та поеми "Сон". У тому ж виданні на с. 12–13 були уривки із "Щоденника" Т. Шевченка – "La vocación del grabadón" (26 червня 1857 р.), а далі – на с. 16–17, 20–22 іспанські переклади віршів "Якби ви знали, паничі…", "Дитина літньої ночі" (El niño de la noche estival) *(уривки)* та "І небо невмите, і заспані хвилі" (Y el cielo no está lavado) під назвою "Exilio". Зазначимо, що всі ті переклади робили із французького тексту видання Шевченкових творів, що з'явилося того ж року у паризькому видавництві "Gallimard" в інтерпретації відомого поета, літературознавця Ежена Ґільвіка. Там же була ще одна шевченкознавча стаття – дослідження французького літературознавця Роже Кайюа "Береги заслання" ("Las playas del exilio") (с. 14–15), яку передруковували в аналогічних випусках "Кур'єр ЮНЕСКО" й іншими мовами. У статті французький письменник, професор Інституту слов'янських досліджень використав декілька перекладів творів Т. Шевченка в інтерпретації Е. Ґільвіка.

У рік 150-річного ювілею українського поета знову з'явилася енциклопедична публікація про Кобзаря в томі 54 мадридської Енциклопедії "Espasa-Calpe" (с. 982), що була передруком матеріалу, уміщеного у виданні Енциклопедії за 1929 р. Тоді ж зроблено й іспанський переклад вірша "Заповіт" ("Testamento"), зроблений поетом Сесаре Арконадо за підрядником російського літературознавця іспаніста Федора Кельїна, що увійшов до видання "Т. Шевченко. Заповіт мовами світу" (К., 1964). Сесар Муньйос Арконада (1898–1964) – автор сюрреалістичних поетичних добірок, низки романів, есе, біографій артистів кіно, як політемігрант проживав з 1939 р. в СРСР, знаний перекладами творів О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, О. Блока, В. Маяковського. Поет разом з А. Ерраїсом-Комасом, Х. Матеу, Х. Сантакреу-Мансанетом та іншими іспанськими поетами також брав участь у підготовці (за підрядником Р. Естрели-Льопіса) першого видання творів Шевченка іспанською мовою ("Shevchenko T. Obras escogidas"), що з'явилося у Москві 1964 р. У грудні 1964 р. на сторінках газети "El Progreso" (13. XII) надруковано статтю інформаційного характеру "Життя й поезія Тараса Шевченка" галлісійського літературознавця і мовознавця Хесуса Алонсо-Монтеро, яку автор присвятив виходові у Парижі згаданої уже збірки поетичних творів Т. Шевченка французькою мовою. Статтю з основними відомостями з біографії Шевченка Х. Алонсо-Монтеро ілюстрував віршами "Заповіт", "І день іде, і ніч іде" та "О люди! Люди небораки" у власному перекладі галлісійською мовою, зробленому за французьким текстом.

Ювілейні урочистості, які широко проводили в Україні з нагоди 150-річчя від дня народження Кобзаря, звичайно, посприяли популяризації творчості Т. Шевченка в іспанському світі. В ювілейних урочистостях серед інших іноземних гостей брав участь і відомий іспанський поет Рафаель Альберті (1902–1999), лауреат Міжнародної премії "За зміцнення миру між народами", один із найвидатніших поетів "покоління 1927", та його дружина, поетеса Марія-Тереса Леон (на той час політичні вигнанці на

еміграції). У виступі на урочистому мітингу в Каневі, на могилі українського поета Р. Альберті звернувся до Кобзаря такими словами: "*Я хочу прилучити до твоєї пісні свій спів поета, який ще й досі перебуває у вигнанні*". А його дружина М.-Т. Леон у виступі на Міжнародному форумі діячів культури віддала шану видатному українському поетові, борцеві за свободу і прогрес людства, зазначивши: "*Наша ніжна любов до Тараса Шевченка є насамперед результатом духовного потягу до нього*".

Неабияке значення для пізнання іспаномовним світом життя і творчості Т. Шевченка мало перше видання вибраних творів Кобзаря іспанською мовою, робота над яким розпочалася напередодні згаданих нами ювілеїв поета; у цій роботі взяли участь як радянські іспаністи, так і група іспанських письменників – політеміґрантів, які проживали в СРСР. Наполеглива праця іспанського письменника і перекладача С.-М. Арконада (йому належали переклади текстів і загальне редагування добірки), поета і перекладача С. Гонсалеса-Гутьєреса (1911–1981), поета А. Ерраїса Комаса (1907–1976), автора поетичних збірок та критичних статей, перекладача І. Франка; іспанського й українського літературознавця Р. Естрели-Льопіса (1918–2003) (упорядника, автора підрядкового перекладу та окремих перекладів); іспанської перекладачки М. Кановас-Саморано (1917–1987), випускниці Літературного інституту ім. М. Горького, яка виконувала поетичне редагування перекладів поеми "Єретик" і балади "Причинна" а також Х. Матеу, Х. Сантакреу Мансанета та інших дала змогу підготувати перше іспаномовне видання "Вибраних творів" Т. Шевченка, яке з'явилося 1964 р. у Москві з передмовою "El genial poeta de Ucrania" авторитетного українського шевченкознавця Є. Кирилюка. Як і Хосе Сантакреу-Мансанет (1909–1970), так і Х. Матеу (1908–1985) був професійним літератором і перекладачем. Перший переклав Шевченкові поеми "Тарасова ніч", "Варнак" "Наймичка", тощо, а другий, як зазначала критика, "*вдало передав зміст і форму поеми "Чернець" та вірша "Ісаія. Глава 35*". Хуліо Матеу був також автором власних п'яти поетичних добірок, що з'явилися у 50–70-х роках у перекладі російською мовою, та двох підсумкових книг іспанською мовою. Варто окремо згадати роботу Р. Естрела-Льопіса, іспанського перекладача творів І. Франка, О. Корнійчука, Я. Галана, О. Козаченка та ін. Як досвідчений літературознавець, автор статей про іспанську, каталонську, латиноамериканську літератури в різних українських енциклопедичних виданнях, Р. Естрела-Льопіс за рекомендацією М. Бажана ввійшов до перекладацького колективу з підготовки вибраного Т. Шевченка з нагоди 150-річчя поета [11]. Для іспаномовного видання Т. Шевченка Р. Естрела-Льопіс підготував підрядник поезій, переклав повість "Художник", драму "Назар Стодоля" й "Автобіографію" Шевченка, зробив підрядник низки творів українського поета. Це видання містило "Автобіографію" Кобзаря, шість розділів з поеми "Гайдамаки", поеми "Катерина", "Гамалія", "Царі", "Княжна", "Марія", "Кавказ", "Тарасова ніч", "Наймичка", "Єретик" та інші, Послання "І мертвим, і живим...", вірші "Заповіт", "Мені однаково, чи буду…", " На панщині пшеницю жала", "Якби ви знали, паничі…", драму "Назар Стодоля", повість "Художник". Як зазначала критика, у перекладах було правильно і вдало відтворено бунтівний характер та ритмомелодику віршів українського поета. Твори Т. Шевченка, які з'явилися іспанською мовою з ініціативи урядового Шевченківського ювілейного комітету, а також за підтримки шанувальників Кобзаревого слова, стали здобутком читачів не тільки Іспанії, а й країн Латинської Америки.

Ще одним промовистим фактом благодійного впливу Шевченкового слова в іспаномовному світі є цікавий епізод із літературної творчості сучасної іспанської письменниці Ани Марії Матуте (1926 р. н.), представниці покоління 1950-х, однієї із зачинателів "іспанського молодого роману", яку вважають першим перекладачем поезій Т. Шевченка в Іспанії. Письменниця 1967 р. відвідала Україну, побувала в Києві й Каневі. Ознайомившись із творчістю українського поета завдяки "Вибраному" його творів іспанською мовою, А. М. Матуте написала того ж року біографічний нарис "Заповіт" Тараса Шевченка". Вже наступного року в барселонському журналі "Destino" ("Доля") письменниця опублікувала три статті – "Сон", "Мовчать на всіх язиках" та "Як собака на цепу" (№ 1597–1598, 1600) – коментарі до окремих уривків із творів Т. Шевченка.

Перша з цих публікацій, датована 11 травня 1968 р., містила початок біографії поета, його портрет і "Заповіт" іспанською мовою. Друга, що з'явилась 18 травня, продовжувала біографію поета, проілюстровану віршем "На всіх язиках все мовчить" та уривками з поеми "Гайдамаки". Третьою своєю публікацією А. М. Матуте завершувала біографію Т. Шевченка, подавала факсиміле "Заповіту", поезії "Як пес змордований" та "Думи мої, думи мої…". Усі поетичні тексти про Т. Шевченка були в її власному перекладі.

Незадовго письменниця видала роман "Пастка" (1969) (укр. переклад. "Всесвіт". 1973. № 3–4), – останню книгу своєї трилогії "Гендлярі", епіграфом до якого поставили слова з Шевченкового послання "І мертвим, і живим…" у власному перекладі: "*Кайданами міняються, Правдою торгують" (...) Людей запрягають в тяжкі ярма. Орють лихо, Лихом засівають... А що вродить?...*"

Найсвіжіший факт, пов'язаний з іспанською Шевченкіаною, стосується короткої словникової статті "Sheuchenko (Taras Grigorievich)", поміщеної у томі 10 "Diccionario Enciclopédico Espasa" видання "Espasa Calpe", Мадрид, 1996 р. Невеличка розповідь про Кобзаря, яка загалом давала іспанському читачеві лаконічну інформацію про українського поета, викривлювала деякі принципові поняття, скажімо: *poeta y pintor ruso* ("російський поет і художник"); *presenta al campesino ruso* ("у його поезії присутнє російське село") і свідчила про те, що для іспанського читача Т. Шевченко, як і вся, мабуть, українська література й культура ще досі залишаються явищем, не вельми пізнаним і зрозумілим. Повернемося ще раз до цитованої нами статті літературознавця І. Дубицького: "… найбільша еспанська енциклопедія "*Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana" (Espasa-Calpe, S. A. Bilbao, Madrid, Barcelona, 1929, т. 65) називає Шевченка ще й досі російським поетом*" [4, с. 447]. Так виглядає, що ця неточна інформація, надрукована 1929 р. і згадана І. Дубицьким, без жодних змін переходила в усі пізніші іспанські енциклопедичні публікації про Т. Шевченка. Правда, певне зміщення у ліпший бік маємо завдяки перекладацькій діяльності українсько-іспанського поета, літературного критика і політолога Юрія Леха-Поланського (1958 р. н.). Народившись у Буенос-Айресі в українській родині, він студіював драматичне мистецтво та музику, 1983 р. переїхав до Іспанії, живе в Барселоні, де працює як літературний критик та політолог, пише обома мовами, друкує твори на сторінках найвідоміших іспанських газет "Діаріо-16" і "Вангуардія". Саме Ю. Лех, автор чотирьох власних поетичних збірок іспанською мовою, ілюстрував видання "Антологія української поезії XX століття" ("Poesia Ucraniana del siglo XX" (Litoral /Ediciones UNESCO), 1993), ставши її упо-

рядником та перекладачем. Книжка відображає своєрідний зріз української духовності новітньої епохи – поряд з поетичними творами бачимо роботи українських художників. В "Антології" вміщено вступну статтю-нарис про українську історію та літературу, наведено біографічні відомості про авторів, а саме видання здійснене завдяки допомозі редакції авторитетного іспанського часопису "Litoral" (заснованого 1926 р.). Як зазначала українська критика, це було "*одне з найпривабливіших видань такого типу, що побачили світ як в Україні, так і за кордоном*" [2, с. 159].

Отже, як бачимо, шевченкознавство в Іспанії не можна назвати процесом природним, глибоконауковим та цілеспрямованим. На відміну від інших європейських літератур, Т. Шевченко не увійшов органічно в іспанську національну культуру. Окремі іспаномовні публікації про найвидатнішого українського поета з'являлись переважно завдяки ініціативі українських літературознавців, а перекладання Шевченкової поезії іспанською мовою надовго припинилося із московським виданням 1964 р. Згаданий Б. Кравців у статті про переклади з Шевченка іспанською мовою звертав увагу на те, що у виданні "Заповіт мовами народів світу" (К., 1961) "*перекладу "Заповіту" еспанською мовою" немає*" [7, с. 144], Б. Кравців додав до цієї статті усі відомі йому переклади з Шевченка іспанською мовою, зроблені Д. Бучинським, а також переклад вірша "Сонце заходить" М. Ф. Ґомеза.

Такий стан речей із іспаномовним Шевченком дуже добре, на нашу думку, пояснив на початку 90-х років перший посол Іспанії в Україні Едуардо Хунко: "*Українці, які здобули незалежність, нетерплячі в очікуванні свого визнання світом… Треба, одначе, завважити, що на Заході й досі поширене старе уявлення про колишній Радянський Союз і все, що з ним пов'язано. Таке уявлення не може зникнути відразу. Для цього необхідне нове мислення на масовому рівні… Ви – молода держава не в історичному розумінні, а в розумінні сучасних європейських держав. Держава, яка має законне право на існування, але яка є новим "образом" на європейській мапі – образом, що його мусять пізнати в плані економічного й культурного співробітництва, а не просто визнати політично. Але зокрема для іспанців не так легко прийняти цей новий образ. Для цього необхідно глибше пізнати Україну, її народ, її історію*" [2, с. 159].

Та все ж можна припустити і те, що деякі шевченкознавчі публікації та переклади Шевченкової поезії, як і переклади інших українських поетів класичної доби, виконані в Іспанії, нам не відомі, інформації про них в Україні нема, а самі публікації загубилися в іспанських літературних часописах. Та й українське літературознавство, говорячи про історію іспано-українських літературних взаємозв'язків, зосереджувало увагу лише на "пожовтневому періоді" розвитку української літератури [3].

Щодо цього маємо найсвіжіший промовистий факт: у матеріалах бібліографічного покажчика "Тарас Шевченко. 1989–2004" (К., 2005), опублікованого Національною парламентською бібліотекою України разом з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, не значиться жодного літературознавчого дослідження стосовно запропонованої нами теми. Правда, у розділі "Твори Шевченка в перекладах" під позиціями 61, 62 згадано "Заповіт мовами народів світу" [12] (публікації 1989, 1999 років), де поміщено переклад "Заповіту", виконаний С. М. Арконадою та Ф. Кельїним і вперше надрукований у книжці "Shevchenko T. Obras escogidas. Moscú, 1964, с. 165", (саме цей переклад публікували в усіх наступних виданнях "Заповіту", починаючи з 1964 р.), а

також українсько-іспанське видання "Кобзар: Вибрані поезії" (К., Вид. дім "Всесвіт", 2003, 237 с.), виконане аргентинським інженером Леонідом Голоцваном. А серед перекладачів Шевченкового "Заповіту" іспанською мовою, окрім названих нами літераторів, були й українець В. Лесевич (неповний переклад), аргентинець А. Баттістесса, кубинці С. Фейхоо, А. Т. Боланнос, а також українець Л. Олевський, який попервах друкував свій переклад на сторінках кубинської газети "Ноу" (14. III. 1964 р.), а згодом у виданні "Shevchenko T. Poesias escogidas". Kiev, 1986.

Список використаної літератури

1. *Боєчко А.* Мадридська громада / А. Боєчко // Слово і час. – 1992. – № 8.
2. *Буценко О.* Образ держави / О. Буценко // Всесвіт. – 1994. – № 4. – С. 159–160.
3. *Вовк Я.* З історії іспано-українських літературних взаємозв'язків пожовтневої доби / Я. Вовк //Українська література в загально-слов'янському і світовому літературному контексті : у 5-ти томах. – К., 1988. – Т. 3. – С. 287–305.
4. *Дубицький І.* Відгуки про Шевченка в мовах голяндській, еспанській, португальській, каталонській, фінській, естонській та інших / І. Дубицький // Повне видання творів Тараса Шевченка. Т. XV. Український науковий інститут / за ред. Р. Смаль-Стоцького. – Варшава-Львів, 1938. – С. 445–452.
5. *Естрела-Льопіс Р. Ф.* Іспанська література і Т. Г. Шевченко / Р. Ф. Естрела-Льопіс // Шевченківський словник : у 2 т. Т. 1. – К., 1976. – [с. 261].
6. *Кочур Г. П.* УЛЕ / Г. П. Кочур, В. В. Лесевич. – К., 1995. – Т. 3.
7. *Кравців*. Переклади з Шевченка еспанською мовою / Кравців // Т. Шевченко. Повне видання творів Тараса Шевченка. Т. XII. Поезія Шевченка чужими мовами / за ред. й із статтями Б. Кравцева. – Чікаґо : вид-во Миколи Денисюка, 1963. – с. 143–144 ; Шевченкове слово і слава. Антологія перекладів з Шевченка чужими мовами за редакцією Б. Кравцева. . – Чікаґо : вид-во Миколи Денисюка, 1964. – С. 143–144.
8. *Лазебник С.* Розсіяні по світах (уривки з книжки) / С. Лазебник, П. Орленко // Всесвіт. – 1991. – № 1. – С. 217–221.
9. *Лесевич В.* Енциклопедія Українознавства / В. Лесевич. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1287–1288.
10. *Литвинець М.* Слово про вчителя (Р. Естрела-Льопіс) / М. Литвинець // "Літературна Україна". – 1998. – 1. X.
11. *Помян К.* Європа та її нації / К. Помян *;* пер. з франц. Я. Кравця. – Львів : Каменяр, 2003. – 170 с.
12. *Шевченко Т.* "Заповіт" мовами народів світу / Т. Шевченко. – К., 1989. – С. 227.
13. Шевченкове слово і слава. Антологія перекладів з Шевченка чужими мовами за редакцією Б. Кравцева. – Чікаґо : вид-во Миколи Денисюка, 1964. – С. 145–150.
14. Bibliografia ucraniana. 1945–1961. – Madrid, 1962.
15. *Buchynskyj D.* La epoca del gran Renacimiento / Buchynskyj D. // Bibliografia ucraniana. 1945–1961. – Madrid, 1962.
16. *Buchynskyj D.* Taras Shevchenko / Buchynskyj D. // "Poesia Española". – Madrid, 1955, № 27. – P. 5–6.
17. Exposicion de la obra impresa ucraniana en el extranjero 1945–1955. Catalogo. – Direccion general de archivos y bibliotecas, Madrid, 1956.

Стаття надійшла до редколегії 18.04.2011
Прийнята до друку 10.05.2011

ISSN 2078-340X. Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2012. Випуск 19

THE SPANISH RECEPTION OF TARAS SHEVCHENKO (TO THE 150TH DEATH ANNIVERSARY)

Yarema Kravets

The Ivan Franko National University in L'viv
(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)

The issues of the reception of Taras Shevchenko's legacy both in Spain and in the Spanish-speaking world have remained largely neglected in the Ukrainian literature studies. The paper sheds light on specific facts of the interpretation of Shevchenko's works in the 20th century Spanish periodicals as well as individual publications on Shevchenko in the Spanish reception that came out both in Spain and Ukraine in the course of the 20th century.

Key words: Shevchenko, Spanish periodicals, catalogues of the exhibitions, Ukrainian Spanish studies scholars, Shevchenko anniversaries.

ИСПАНСКОЕ ПРОЧТЕНИЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО (К 150-ЛЕТИЮ СМЕРТИ ПОЭТА)

Ярема Кравець

Львовский национальный университет имени Ивана Франко
(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)

Восприятие поэтического и прозового творчества Тараса Шевченко в Испании и в испаноязычных странах – вопрос недостаточно изучен в украинском литературоведении. Приведено отдельные факты прочтения произведений Т. Шевченко на страницах испанской периодики XX в., информация о некоторых испаноязычных изданиях, посвященных Кобзарю, которые печатали в Испании и Украине прошлого века.

Ключевые слова: Шевченко, испанская периодика, каталоги выставок, украинские испанисты, шевченковские юбилеи.